

*Oprostite nam, oprostite nam,
vi mrtvi!*

JEVREJSKI VOJNICI
austro-ugarske vojske
NA SOŠKOM FRONTU

21 - 31. X 2014.

Atelje i galerija Čubrilo, Kula na Gardošu, Zemun

Izložba u okviru saradnje između Jevrejske opštine Zemun i
Centra jevrejske kulturne baštine Sinagoga Maribor
posvećena stogodišnjici početka Prvog svetskog rata

Autori izložbe:

dr Petra Svoljšak i mr Renato Podberšič

1. pano i 2. pano

JEVREJSKI VOJNICI AUSTROUGARSKJE VOJSKE NA SOŠKOM FRONTU

Svetski rat 1914-1918 je upleo u sukob oko 36 država, pripadnike brojnih naroda, jezika i veroispovesti. Krvave bitke na Soči (1915-1917) su nosile višenacionalni i viševerski pečat. Među brojnim vojnicima austrougarske i italijanske vojske, takođe su bili zastupljeni i Jevreji. Vojska većinsko katoličke habzburške monarhije je važila za narodima najraznoličniju u čitavoj tadašnjoj Evropi. Slično kao u italijanskoj i francuskoj vojsci, u njenim redovima su se takođe borili i jevrejski oficiri, što i nije bilo razumljivo; naime, nemački saveznici su u svoje redove prihvatili jevrejske oficire tek 1914. godine. Car Franc Jožef I je Jevreje smatrao najboljim podanicima, a sami austrougarski Jevreji su više puta izjavili da je car „utvrđenje tolerancije“.

Još iz antičkih vremena postoji pravilo da se pripadnikom jevrejske zajednice smatra svako čija je majka Jevrejka. Deca čiji su očevi bili Jevreji nisu smatrana Jevrejima, osim ako su se preobratala. Ovo pravilo i danas priznaju brojne jevrejske zajednice. Prosvetiteljstvo je u drugoj polovini 18. veka Jevrejima u zapadnoj i srednjoj Evropi donelo krizu identiteta. Mnogo Jevreja, naročito u vojsci, odbacilo je svoje staro tradicionalno pojmovanje jevrejstva i stupilo na put emancipacije i asimilacije.

Do početka Prvog svetskog rata, samo su dvojica Jevreja u austrougarskoj vojsci dostigla generalski čin, a tokom rata su još trojica oficira postali generali. Tokom potonjih se iskazao general major Maximilian Maendl von Bughardt (1860–1929). Zapovedao je 21. brigadi trećepozivaca, kasnije 21. planinskoj brigadi. Zbog svoje hrabrosti pri odbrani Goriškega mostišča je 1916. godine dobio plemićki status, a godinu dana kasnije je napredovao u general majora.

Jevrejskog porekla je bio i pukovnik Otto Grossmann (1873–1942) iz 14. planinske brigade, koja se već na leto 1915. borila na Krasu. Uprkos vojnim zaslugama, Grossman je svoj život završio u holokaustu, logoru „za izabrane“- Theresienstadt.

Na praznik Svete Trojice, 23. maja 1915, Italija je nekadašnjoj saveznicu objavila rat i italijanske čete su prešle državnu granicu s Austrougarskom. Uspostavila se 600 kilometara duga linija fronta od austrijsko-italijansko-švajcarskog tromeđa kod planine Ortler do Jadrana.

Njen najjužniji i deo najpogodniji za napadačke akcije se po reci Soči nazivao Soški front. Tako se na jugozapadu monarhije otvorilo novo soško ratište, dugo preko 90 kilometara koje je 885 dana ili čitavih 29 meseca označavalo stanovništvo i predeo na Soči, od Rombona preko Tolminske, Goriške i Krasa do mora. Austrougarske jedinice su iz taktičkih razloga evakuisale Furlaniju, Brda i deo gornjeg Posočja. Italijanska vojska je na početku neprijateljstva oprezno krenula u napad i uspela da zauzme područje koje su napustile austrougarske jedinice. U vreme vojskovanja na Soškom frontu, Italijani su sproveli 11 napada, čiji je cilj bio da se prodre do Vipavske doline prema središtu monarhije i preko Krasa prema Trstu. Uprkos stravičnim žrtvama, Italijanima nije uspelo da prodru dublje u austrougarsku teritoriju.

Procene o žrtvama tokom dugih meseca ratovanja se kreću od milion muškaraca, isključenih iz rata, do 350 000 mrtvih vojnika na obe zaraćene strane. Jedini veći italijanski uspeh označavalo je zaposedanje Gorice u šestom soškom napadu, 9. avgusta 1916. Branioci su se tada povukli na rezervne odbrambene položaje na liniji Vodice – Sv. gora – Škabrijel – Sv. Katarina – Rožna Dolina – brdo Sv. Marka – Vrtojbensko - Biljenski griči – Mirenski grad – Kras.

Napadačima je komandovao načelnik generalštaba italijanske vojske, general grof Luigi Cadorna, na stranu odbrane je stala 5. austrougarska vojska, na čelu s generalom Svetozarom Boroevičem von Bojno. Rat se pretvorio u pozicioni, sa rovovima, jamama i krvavim jurišima. Mnogo je trpelo i civilno stanovništvo koje je moralo da napusti domove i ode u izbeglištvo. Kad se već pokazalo da odbrani nedostaje ljudstvo i materijalni izvori, udružene austrougarske i nemačke čete su 24. oktobra 1917. izvršile prodor, nazvan i čudo kod Kobarida ili dvanaesti soški napad. Do početka 1917. godine im je uspelo da potisnu Italijane do reke Piave, gde se linija fronta održala praktično do kraja Prvog svetskog rata.

Prema statistikama i ocenama vojske, tokom Prvog svetskog rata je poginulo oko 40 000 jevrejskih vojnika, od toga oko hiljadu oficira. Možemo samo da nagađamo koliko ih je poginulo na Soškom frontu. Ova izložba je pokušaj predstavljanja jevrejskih vojnika austrougarske vojske, koji su se tokom Prvog svetskog rata borili na našim teritorijama.

Prevod: Jelena Simić

3. pano - JEVREJSKO STANOVNIŠTVO U HABZBURŠKOJ MONARHIJI

U Austrougarskoj je pre Prvog svetskog rata živelo oko 1,5 miliona Jevreja (4,6% stanovništva) rasutih po različitim državama (Galicija, Bukovina) i gradovima (Beč, Budimpešta, Prag, Krakov). Jevreji su u velikim gradovima dosta bili socijalizovani i uključeni u gradsku svakodnevicu, često ih možemo pronaći u odgovornim i cenjenim službama (lekari, inženjeri, profesori, državni činovnici, apotekari). U Galiciji, gde je među tamošnjim stanovništvom živelo skoro 12% Jevreja, takođe možemo pronaći brojne isključivo jevrejske seoske provincijske krajeve, tzv. Štele (shetl) u kojima se pre svega govorio jevrejski. Jevreji su u austrijskoj vojsci mogli da služe tek od 1788 godine. 1911. godine je među aktivnim oficirima (zajedničke) austrougarske vojske bilo samo 109 Jevreja, što je predstavljalo 0,6% čitavog broja oficira. Među rezervnim oficirima ih je bilo nešto više, a srazmerno najviše među vojnim lekarima i u vojnim administrativnim službama. Veći procenat jevrejskih oficira je služio u ugarskom Honvedu. U konjici ih je bilo najmanje. Prema dosadašnjim ocenama, u carsko – kraljevskoj vojsci se tokom 1914-1918 borilo oko 300 000 jevrejskih vojnika. Više jevrejskih vojnika, oko pola miliona, regrutovala je samo ruska carska vojska. Usled velikih gubitaka među oficirima u prvoj godini rata, značajno se povećao broj jevrejskih oficira jer su se uključili iz rezerve, gde je, pre svega, natprosečna jevrejska prisutnost zapravo odraz

višeg obrazovanje. Naime, u austrougarskoj vojsci su intelektualci mogli da služe kao rezervni oficiri.

Izvor: Anton Leo Hickmann, Geographisch-statistischer Taschen-Atlas von Österreich-Ungarn, Wien, Leipzig : Kartogr. Anstalt G. Freytag & Berndt, 1910

Prevod: Jelena Simić

LEGENDA:	<i>Rasprostranjenost jevrejskog stanovništva</i>	
<i>Rimokatolici</i>	<i>Gradovi: 2-5%</i>	<i>15-25%</i>
<i>Grkokatolici</i>	<i>5-25%</i>	<i>25-50%</i>
<i>Evangelici</i>	<i>10-15%</i>	<i>>50%</i>
<i>Pravoslavci</i>		
<i>Muslimani</i>	<i>Teritorija: 10-20% 20-30%</i>	

4. pano - JEVREJSKI VOJNICI NA BOJIŠTU

Veći ili manji broj jevrejskih vojnika možemo uočiti u većini pukova austrougarske vojske, koji su se borili na Soškom frontu, a najviše ih je bilo u jedinicama koje su dolazile iz centralnog i severoistočnog dela monarhije. „» Danas je pristigao 41. puk (iz Černovica u Bukovini, napomena autora), koji čuva front od Vrtojbe do reke Vipave. Većinom ga čine Poljaci pomešani sa Jevrejima, pravoslavci i protestanti.“« (Črniška kronika, 13. februar 1917)

Izvor: Kriegesarchiv des Österreichischen Staatsarchivs, Wien (Beč)

Grupa jevrejskih vojnika u vojnoj sinagogi

Prevod: Tamara Poletan

Izvor: Društvo soškog fronta Nova Gorica

Drvena sinagoga, koju su izgradili austrougarski vojnici, na Doberdobskoj planoti 1915. godine.

5. pano - DUHOVNI RAZVOJ JEVREJSKIH VOJNIKA

Jevrejski vojni rabin (Feldrabbiner) je mogao postati deo austrougarske vojske tek od 1875. godine. Na početku rata se povećala potreba za vojnim sveštenicima, tačnije rabinima. Tako je 1918. godine u austrougarskoj vojsci služilo čak 76 vojnih rabina. Između ostalog, u njihove obaveze je bila uključena i cenzorska služba za pisma sa fronta, koja su bila pisana hebrejskim pismom. Status i poštovanje različitih veroispovesti su bili uređeni vojnim pravilima službe, a vojska se naročito zalagala za to da različite verske aktivnosti, pored svoje osnovne funkcije najpre podstiču poštovanje prema caru i monarhiji, te sprečavaju nastajanje eventualnih konfliktnih situacija, koje mogu proizaći iz religioznih uzroka. Naročito

svečano su obeležavali razne državne godišnjice (carev rođendan, godišnjicu Sarajevskog atentata). Veliki broj događaja sa verskim obeležjem se odvijao u neposrednom zaleđu fronta.

Sa duhovnošću jevrejskih vojnika u zaleđu Soškog fronta se susreo i črniški dekan Alojzij Novak. Svoja opažanja je zapisao u Črniški kroniki.

"Već šestu nedelju je tu kod mene usidrena 21. črnovojniška brigada, dok se po susednim selima skoro svake nedelje menjaju trupe. Juče – u subotu – sam imao izvanrednog gosta, Mozesa Schwarz-Feldrabbinera. Pričali smo o mnogo čemu, dogmatizirali, premda se nismo složili. Čitali smo psalme u hebrejskom originalu – zanimalo me je, koliko mi je još ostalo u glavi od studija u Beču i kako pravi rabini izgovaraju hebrejski. Začudilo me je i to da tako lep izgovor i takve finese nikad nisam čuo, čak ni od svojih mnogobrojnih učitelja. I pevanje psalama u metrima, kako je to lepo! Žao mi je što nemam više vremena da se bavim tim drevnim jezikom našeg starog testamenta. Obojica smo bili zadovoljni. Ja, jer sam imao sa kim da popričam o njihovim običajima, dogmatskim nazorima, ritualnim ceremonijama, a on jer je usred najgore kiše, imao 24 sata siguran krov nad glavom, u mojoj kancelariji. Izuzetno je religiozan, u subotu nije pušio, niti šta zapisao, a ni pismo nije otvorio. Tek mi je negde oko 5 uveče, kada je subota za njih već prošla, zapisao u album par reči, uzeo u ruke listić s mojim blagoslovom i otišao u Bilje, odakle se dovezao da održi 96-tu službu pred Jevrejima – vojnicima.

Održana je u dvorani Bolkove kuće, na prvom spratu." (26.marta 1916)

Grupa rabina iz 5. (soške) armije

(Izvor: Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs, Wien (Beč))

Prevod: Tamara Poletan

6. pano - SINAGOGE NA FRONTU

Na užem području sukoba na Soškom frontu je pre rata bila aktivna samo jevrejska zajednica u Gorici. Jevreji u Goriškoj regiji su predstavljali treću važniju versku zajednicu u zemlji. U Goricu su se naselili već u srenjem veku. Iako malobrojni, snažno su se integrisali u gradski život. Najviše su se bavili monetarnim poslovima, trgovinom i slobodnim zanimanjima. U nekadašnjem getu, blizu crkve sv. Ivana su već izgradili sinagogu. Jevrejsko groblje je bilo van grada, u Rožni Dolini, ali i dalje u Goriškoj opštini. Tokom 1915. je u celoj državi bilo oko 250 Jevreja, a većina ih je živela u glavnom gradu pokrajine. Za duhovni razvoj goriške jevrejske zajednice je od 1911. bio zadužen rabin Herman Friedenthal, koji je od 1915. do 1919. bio begunac u Mađarskoj. Sinagoga u Gorici je delila sudbinu porušenog grada, ponovo su je otvorili 1920. godine. Goriški Jevreji, koji su pre rata podržavali italijansku političku stvarnost, su se tokom rata uključili u austrougarske jedinice, a nekolicina ih je prešla na italijansku stranu, gde su se kao iredenisti borili za pobedu Italije. Danas goriška jevrejska

zajednica više ne postoji, uništena je tokom Drugog svetskog rata. Međutim, na nekadašnju zajednicu podseća sinagoga, koja je 1984. godine pretvorena u muzej, kao i jevrejsko groblje u Rožni dolini, kod Gorice.

Izvor: Muzej sinagoga u Gorici

Nekadašnji Goriški jevrejski geto tokom Prvog svetskog rata

Izvor: Muzej sinagoga u Gorici

Nekadašnji Goriški jevrejski geto 1935. godine, sinagoga je obnovljena u prednjem delu.

Prevod: Tamara Poletan

7. pano - MARIBOR

(Izvor: Muzej sinagoga u Gorici)

Privremena sinagoga namenjena jevrejskim vojnicima, 1917. godine u Mariboru. Na levoj strani stoji prof. Giovanni Cossar (1873-1927) iz Gorice, u sredini nepoznati rabin, na desnoj strani nepoznati austrougarski oficir. Profesor Cossar je nakon završetka rata učestvovao u obnovi Goričke sinagoge.

NOVO MESTO

(Izvor: Dolenjski muzej Novo mesto)

Grupa jevrejskih vojnika u improvizovanoj sinagogi u Novom mestu.

Prevod: Tamara Poletan

8. pano - SPOMEN ZNAČKE

Značka Jom Kipur (Čuva: Roberto Lenardon)

Austrougarska spomen značka "Jom Kipur" 1917, izrađena u četvrtoj godini rata i izdata u sećanje na najveći jevrejski praznik – Dan pomirenja. Osnovu značke čine dve Mojsijeve table i hebrejske skraćence, odnosno počeci svake od Deset zapovesti.

Značka sa Svete gore (Izvor: Muzej soškog fronta u kasarni Vipava)

Privezak sa hebrejskim natpisom, koji je najverovatnije pripadao jevrejskom vojniku austrougarske vojske. Iskopao ga je Mitja Močnik, podoficir Slovenačke vojske i sakupljač ostataka sa Soškog fronta. Našao ga je u februaru, 1993. godine, u pećinama, na zapadnim padinama Svete gore nad Goricom, gde su se tokom 1916-1917 vodile opasne borbe na Soškom frontu. Hebrejski natpis na prvoj strani označava SION, a na zadnjoj ŠADAJ, što predstavlja jedno od jevrejskih naziva za Boga.

Spomen značka (Čuva: Robero Todero)

Spomen značka, koju je izdala austrijska državna komisija za zaštitu vojnih grobova.

Prevod: Tamara Poletan

9. pano - ODNOS PREMA JEVREJIMA U ZALEĐU

UPUTSTVO (Izvor: Nadškofijski arhiv Ljubljana, fond Ratna pitanja)

Uputstvo za katoličke duhovnike koji se tiču sahranjivanja vojnika koji nisu bili katolici na katoličkim grobljima, koje je 28. avgusta 1915 izdao ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.

PODNASLOV DELA HRONIKE ŽUPANIJE ČRNI VRH (izvor: Župnijski arhiv Črni vrh nad Idrijo, Župnijska kronika)

Odlomak iz župnijske hronike županije Črni vrh nad Idrijo, koji je napisao tokom Prvog svet-skog rata, u godinama između 1899-1924 Ivan Abrain, sveštenik na Črnom vrhu. Zapis govori o žalbi sveštenika zbog sahranjivanja preminulog jevrejskog vojnika Julija Kohna na tamošnjem lokalnom groblju.

“Groblja iza mrtvačnice i na Plešnarjevoj njivi nisu blagoslovena i na njima su sahranjeni i Turci i Jevreji, dok se na pravom groblju tako nešto ne može naći. Međutim u tom delu groblja je 29. maja 1917 greškom sahranjen Jevrejin Julij Kohn ali je sveštenik zahtevao da se njegov grob što pre iskopa i prenese na neblagosloveno groblje iza mrtvačnice. To se dogodilo 2. novembra 1917 a 14. novembra 1917 je groblje ponovo rekoncilirano.”

Prevod: Tamara Poletan

10. pano - JEVREJSKI VOJNICI – JUNACI

KORNEL ABEL

Kornel Abel se rodio 1881. godine u predgrađu Beča. Poticao je iz mađarske jevrejske porodice. Njegov otac je bio trgovac, a porodica je prešla u katoličanstvo još dok je Kornel bio dete. Školovao se u različitim školama za oficire, a na početku Prvog svetskog rata je kao kapetan službovao na spskom frontu. Na Soškom frontu se našao ubrzo nakon italijanske objave rata. Tokom 1915. i 1916. godine se istakao u borbama na tolminskom (1. pešadijska divizija) i na kraškom (17. pešadijska divizija) bojištu, a za svoje zasluge je više puta bio odlikovan.

Nakon rata se penzionisao i živeo u Beču. Posle nemačke invazije na Austriju u martu 1938. godine se našao među mnogobrojnim nekadašnjim jevrejskim vojnicima austrougarske vojske, koje odana služba domovini nije zaštitila pred nacističkim proganjajima. Nakon 1942. godine mu se gubi svaki trag, najverovatnije je umro u nekom od nemačkih koncentracionih

logora, negde na istoku.

U sećanje na dane ratovanja na Soškom frontu je ostavio uspomene Karst – Ein Buch von Isonzo,

knjiga koja je izašla 1934. godine, a od 2008. godine je možemo čitati i na slovenačkom jeziku, u prevodu, pod naslovom Kras – Knjiga o Soči. Pisac Bruno Brehm je u predgovoru knjige napisao:

“Kornel Abel, oficir nekadašnje carske i kraljevske armije, koji sada nemo ćuti, je predstavnik svih nekadašnjih vojnika, koji su uz onemalom vojskom i sami začutili, pa i u ime onih, koji u državama naslednicama ćute o svojoj prošlosti i svojim delovanjima, jer je rat za njih postao jedna besmislica...” (iz knjige Kras, knjiga o Soči, izdalo Društvo RAT – SLOGA, prof. Dario Frandolić)

Izvor: Österreichische Nationalbibliothek, Wien, (Beč)

GUSTAV SONNEWEND

Kapetan Gustav Sonnewend (1885-1960), sin jevrejskog vojnog lekara, se istakao tokom desete soške ofanzive, u proleće 1917. U mladosti je prešao u katoličanstvo, a među vojnicima je važio za omiljenog oficira. Odražavao je svu zapetljanu stvarnost podunavske monarhije. Rođen u bukovinskom mestu Černovice (Czernowitz), većinu svog oficirskog staža je proveo na Austrijskom Primorju, na Soškom frontu je komandovao 4. bataljonom domobranskog pešadijskog puka, koga su uglavnom sačinjavali veterani. Kapetan Sonnewend se na Soči borio od leta 1916. Najveću slavu mu je doneo uspešan kontranapad i odbrana brda Sv. Marka nad Šempetrom kod Gorice u prvim junskim danima, 1917. godine. »Jedinice kapetana Sonnewenda su kod Sv. Marka, kod Gorice, smelim potezom izbacile neprijatelja iz njegovog najpoznatijeg rova. Ostavio nam je 10 oficira, 500 ljudi i 4 mitraljeza.« (Slovenec, 4. jun 1917. godine, Austrijski zvanični uzveštaj)

Kapetan Sonnewend je za svoje zasluge dobio najviša odlikovanja u austrougarskoj vojsci, viteški krst reda Marije Terezije. Po završetku rata je postao deo vojske Republike Austrije i dostigao čin pukovnika. Posle anšlusa 1938. godine su ga nacisti zbog činjenice da je bio Jevrej in izbacili iz vojske, a smrti i proganjanja ga je spasilo samo visoko odlikovanje iz Prvog svetskog rata. Na kraju rata je bio jedan od retkih jevrejskih vojnika habzburške monarhije koji je preživeo nacistički holokaust.

Izvor: Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchiv (Beč)

Prevod: Tamara Poletan

11. pano - Uputstva soške armije za sahranjivanje poginulih jevrejskih vojnika

Komanda 5. armije na Soči je 1915. izdala poseban pravilnik za sahranjivanje poginulih vojnika, među kojima su bila i pravila za poginule jevrejske vojnike. Vojnički jevrejski grobovi su morali biti uređeni na poseban način. Jevrejski kameni spomenik je trebalo da zameni oko 20 centimetara široka i 70 centimetara visoka, sa gornje strane zaobljena drvena tabla. Na gornjem delu je morala biti Davidova zvezda, a u donjem je u dve sekcije s rimskim brojevima bilo ispisano deset brojeva, koji označavaju Deset Božjih zapovesti (I–V in VI–X). Na spomeniku je morao biti i natpis sa imenom, činom, pripadnost vojnoj jedinici, kao i datum smrti sahranjenog. Na dnu je bio dodan natpis »neka počiva u miru« ili odgovarajuća izreka napisana hebrejskim pismom.

Kartografija: mag. Jerneja Fridl, © Geografski institut Antona Melika ZRC SAZU, 2011

Nekadašnja vojna groblja sa jevrejskim spomenicima u oblasti Soškog fronta i u zaleđu.

Prevod: Tamara Poletan

12. pano - VOJNA GROBLJA KOD NOVE GORICE

Svoje preminule članove je goriška jevrejska zajednica sahranjivala na jevrejskom groblju u Rožni dolini, kod Gorice. Tokom dugog niza vekova je tamo sahranjeno više od 900 Jevreja. Nakon italijanske okupacije Gorice i pomeranja fronta ka istoku, u jesen 1916 se groblje našlo na samom frontu.

SLIKA MAPE POLOŽAJA GROBLJA (Mapa je iz privatne zbirke Archivio Ufficio Storico Stato MAGGIORE dell'Esercito, Rim)

Na tadašnjim vojnim mapama iz proleća 1917. su označeni položaji austrougarskih (plava boja) i italijanskih jedinica (crvena boja) na jevrejskom groblju u Rožni dolini.

Danas su tamo sahranjena četiri jevrejska vojnika austrougarske vojske, koja su umrla tokom borbe na Soškom frontu:

Franz Artner (1894-1917)

Chaim Huppert, rezervni nadporučnik iz 22. pešadijskog puka, koji je poginuo 19. novembra 1915 godine u Podgori.

Dr. FritzHochwald, poručnik lekar iz 37. pešadijskog puka, koji je poginuo 28. oktobra 1915 godine u privremenoj vojnoj bolnici u Pevmi.

Eduard Auersch (1890-1915), poručnik lekar iz 30. pešadijskog puka, koji je poginuo 30. oktobra 1915 godine u Podgori.

RENČE – ŽIGONI (Foto Marko Zaplatil)

Na austrougarskom vojnom groblju u Renčima je bilo sahranjeno više austrougarskih jevrejskih vojnika. Danas se na nadgrobnom krstu može videti samo ime, pored koga je nacrtana Davidova zvezda: Vojnik Jakob Reik, koji je poginuo na kraškom bojištu.

Prevod: Tamara Poletan

13. pano - VOJNIČKA GROBLJA

NEMCI (Foto: Marko Zaplatil)

Na nekadašnjem austrougarskom vojnom groblju kod mesta Nemci na Trnovsko-Banjškoj zaravni, na jednom od retkih očuvanih nadgrobni spomenika sa Davidovom zvezdom može se pročitati da je tamo sahranjen četovođa trećepozivaca Josef Grünwald, koji je poginuo 1917. kod mesta Ravnica.

ČRNIČE (Foto: Drago Svoljšak)

Na vojnom groblju u Črničama je pod Davidovom zvezdom sahranjen rezervni poručnik Werner Sokal iz 96. pešadijskog puka, koji je poginuo 28. avgusta 1917.

BRJE (Foto: Marko Zaplatil)

U šibljiku pored vojničkog groblja u Brjama kod Komena, nalazi se oboren usamljeni nadgrobni spomenik sa Davidovom zvezdom. Na njemu je uklesano ime rezervnog poručnika Lea Albrechta iz 73. pešadijskog puka, koji je poginuo 30. januara 1917. Tamo je sahranjen i Karsai Andor iz 15. pešadijskog puka, koji je poginuo 9. juna 1917.

Na vojničkom groblju u obližnjem selu Škofi nalazi se jevrejski nadgrobni spomenik Karla Klempfnera, rezervnog poručnika iz 15. pešadijskog puka, koji je umro 1. januarja 1916 blizu zaseoka Lukatič na Krasu. Nedaleko od njega je pod Davidovom zvezdom sahranjen kadet Erwin Kornfeld iz 91. pešadijskog puka, koji je poginuo 1916. godine.

NABREŽINA/AURISINA (Foto: Marko Zaplatil)

Na velikom vojničkom groblju u Nabrežini je u zajedničkim grobovima sahranjeno više vojnika različitih veroispovesti. Upadljiv je simbol krsta, gde su zajedno sahranjena dva vojnika, koji nisu bili hrišćani: jevrejski vojnik Josef Zimmermann i bosanski vojnik Osman Huskić.

Prevod: Maja Đukanović

14. pano VOJNIČKA GROBLJA

ŠTANJEL (Foto: Marko Zaplatil)

U Štanjelu na Krasu, u zaleđu Soškog fronta, nalaze se ostaci velikog austrougarskog vojnog groblja iz prvog svetskog rata. Očuvan je mali broj vojničkih grobova. Među očuvanima

su dva koja nisu označena Davidovom zvezdom. U jednom grobu je sahranjen vatrogasac Dezso Steiner, očigledno ugarski Jevrejin, iz 46. pešadijskog puka, koji je umro 19. avgusta 1917, najverovatnije u tamošnjoj vojnoj bolnici. U drugom grobu počiva ruski ratni zarobljenik jevrejskog porekla, Solomon Gerschow, koji je umro 13. maja 1918.

GORJANSKO (Foto: Marko Zaplatil)

Austrougarsko vojničko groblje kod Gorjanskog na Krasu je najveće sačuvano vojničko groblje na području Soškog fronta, na kojem je sahranjeno više od 10.000 austro ugraskih vojnika različitih nacionalnosti. Na obnovljenom groblju nalazi se više jevrejskih grobova, čiji su natpisi većinom nečitki. Primetan je relativno dobro očuvan nadgrobni spomenik gde je sahranjen desetar Goldlinger Mor.

KOMEN (Foto: Ivan Uršič)

Na vojničkom groblju u Komenu na Krasu nalazi se usamljen jevrejski nadgrobni spomenik, gde je sahranjen rezervni poručnik Schochne Horowitz iz 15. pešadijskog puka, koji je poginuo 1. oktobra 1916. na kraškom bojištu.

Prevod: Maja Đukanović

15. pano - VOJNIČKA GROBLJA

LJUBLJANA (Izvor: Veliki načrti za opuščeno pokopališče sv. Krištofa v Ljubljani, Ljubljana 1933)

Na nekadašnjem ljubljanskom groblju kod sv. Krištofa (Navje) pre prvog svetskog rata nalazilo se odvojeno groblje za pripadnike drugih vera, pre svega za protestante. Tokom prvog svetskog rata tamo su sahranjivali i muslimane in Jevreje, koji su umrli u Ljubljani, mahom u vojnim bolnicama.

KIDRIČEVO (Foto: Marko Zaplatil)

U centralnoj Sloveniji danas je poznat samo još jedan slučaj jevrejskog nadgornog spomenika iz prvog svetskog rata, i to u mestu Kidričevo (ranije Strnišče/Šterntal) kod Ptuja. Među retkim očuvanim nadgrobnim spomenicima ističe se spomenik sa Davidovom zvezdom, gde je sahranjen Isidor Lowy, koji je umro u avgustu 1916. godine. U Kidričevu je tokom prvog svetskog rata bio vojni logor za ruske zarobljenike, vojnička bolnica, izbeglički logor i druge ustanove iz zaleđa.

Prevod: Maja Đukanović

Organizacija izložbe:

SINAGOGA

CENTER JUDOVSKE KULTURNE
DEDIŠČINE SINAGOGA MARIBOR

Jevrejska opština Zemun

ATELJE I GALERIJA
ČUBRILO

Počasni pokrovitelj:

Franc But,
ambasador Republike Slovenije
u Beogradu

Prevod na srpski jezik:

Jelena Simić
Tamara Poletan
Maja Đukanović

Štampa:

Jevrejska opština Zemun